https://doi.org/10.32849/2409-9201.2026.26.8

УДК 347.9 UDC

СУБ'ЄКТИ ПОДАННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Ярослав САЛЕНКО

аспірант

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

SUBJECTS OF PROVIDING EVIDENCE IN CIVIL PROCEEDINGS

Yaroslav SALENKO

Postgraduate Student

Academician F.H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the NALS of Ukraine (Kyiv)

https://orcid.org/0009-0009-6407-4950

Статтю присвячено дослідженню суб'єктів подання доказів у цивільному судочинстві в контексті доказування як процесуальної діяльності учасників цивільної справи. У статті здійснено короткий огляд доктринальних підходів до розуміння обсягу поняття доказування. Автор погоджується з висновком низки дослідників, які виключають з обсягу поняття доказування оцінку доказів, а суд як суб'єкт оцінки доказів – з кола суб'єктів доказування. У статті звертається увага на недосконалу класифікацію засобів встановлення даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин справи, закріплену у Цивільному процесуальному кодексі України. Така недосконаліть полягає у тому, що родове поняття «письмові, речові та електронні докази» визначається через термін «докази». Водночас «докази» - це і є дані про обставини справи. Тобто родове і видове поняття визначаються через один і той самий термін.

На основі лінгвістичного тлумачення слів «подання» і «надання» робиться висновок про їх близьке змістовне навантаження. Встановлено, що у нормах процесуального законодавства ці слова використовуються дещо по-різному: «подання» використовується переважно для позначення передачі суду письмових, речових або цифрових доказів, а «надання» - щодо висновків експерта та показань свідків. При цьому виявлено норми, у яких така логіка порушується.

The article is devoted to the study of the subjects of evidence submission in civil proceedings in the context of proof as a procedural activity of the participants in a civil case. The article provides a brief overview of doctrinal approaches to understanding the scope of the concept of proof. The author agrees with the conclusion of a number of researchers who exclude the assessment of evidence from the scope of the concept of proof, and the court as the subject of evidence assessment from the circle of subjects of proof. The article draws attention to the imperfect classification of the means of establishing data, on the basis of which the court establishes the presence or absence of circumstances of the case, enshrined in the Civil Procedure Code of Ukraine. Such imperfection lies in the fact that the generic concept of "written, material and electronic evidence" is defined by the term "evidence". At the same time, "evidence" is data about the circumstances of the case. That is, the generic and specific concepts are defined by the same term.

Based on the linguistic interpretation of the words "submission" and "provision", a conclusion is drawn about their close content load. It has been established that in the norms of procedural legislation these words are used somewhat differently: "submission" is used mainly to denote the transfer of written, material or digital evidence to the court, and "provision" - in relation to expert opinions and witness testimonies. At the same time, norms were identified in

Встановлено коло суб'єктів, які здійснюють подання доказів у цивільних справах. До таких належать учасники справи (здійснюють подання письмових, речових та електронних доказів), органи державної влади та місцевого самоврядування (у межах своїх повноважень подають письмові висновки, які мають характер письмових доказів), особи, у яких суд витребував докази. Органи державної влади та місцевого самоврядування при такому залученні до справи набувають ознак її учасників. Особи, у яких суд витребував докази, можуть не бути не лише учасниками справи, але й учасниками судового процесу, проте є суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин з власними правами, обов'язками та відповідальністю. Доведено, що коло суб'єктів доказування є частково збігається з колом суб'єктів подання доказів.

Ключові слова: цивільне судочинство, доказування, засоби доказування, докази, подання доказів, учасники судового процесу, учасники цивільних процесуальних правовідносин

which such logic is violated.

A range of subjects who submit evidence in civil cases has been established. These include participants in the case (who submit written, material and electronic evidence), state authorities and local self-government bodies (within the limits of their powers, they submit written conclusions that have the nature of written evidence), persons from whom the court has requested evidence. State authorities and local self-government bodies, when involved in such a case, acquire the characteristics of its participants. Persons from whom the court has requested evidence may not only be participants in the case, but also participants in the trial, but are subjects of civil procedural legal relations with their own rights, obligations and responsibilities. It has been proven that the circle of subjects of proof partially coincides with the circle of subjects of evidence submission.

Keywords: civil proceedings, proving, means of proof, evidence, presentation of evidence, participants in the trial, participants in civil procedural legal relations

Доказування є ключовим елементом судового захисту прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, держави. Воно розглядається в теорії цивільного процесу узагальнено як процесуальна діяльність суду й осіб, які беруть участь у цивільній справі, спрямована на встановлення обставин у ній. Доказування як процесуальна діяльність тісно пов'язане з принципами (основними засадами) цивільного судочинства та інститутами як загальної, так і особливої частини цивільного процесуального права: процесуальних строків, учасників цивільного судочинства, заходів процесуального примусу, з'ясування обставин справи.

В доктрині цивільного процесуального права доказування як процес може поділятися на стадії: залучення (збирання) доказів у справу, дослідження доказів, оцінки доказів. Ці стадії мають різний зміст та суб'єктний склад. Так, подання доказів відноситься до стадії залучення доказів у справу та є одним з її елементів. Суб'єктний склад подання доказів прийнято зводити до учасників справи. Однак надання доказів суду згідно з нормами ЦПК України може здійснюватися також іншими особами, які не є учасниками справи, а іноді навіть не мають ознак інших учасників цивільного процесу. Невизнання таких осіб суб'єктами подання доказів може поставити під сумнів їхні процесуальні обов'язки та негативно вплинути загалом на виконання завдань та досягнення мети цивільного судочинства.

Отже, встановлення кола осіб, які є суб'єктами подання доказів в цивільному судочинстві, та визначення їх процесуального статусу є важливим елементом належного теоретичного підґрунтя для забезпечення своєчасного, справедливого та неупередженого розгляду і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Огляд літератури та сучасного стану проблеми. На сьогодні в науці цивільного процесуального права є низка дисертаційних досліджень, які можна назвати основою доктрини

доказування у цивільному судочинстві. Серед таких праць, перш за все, слід зазначити дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук В. Д. Андрійцьо «Теоретичні засади доказування в цивільному судочинстві України» (2014), О. О. Грабовської «Теоретико-правові проблеми доказування у цивільному процесі України» (2018), А. С. Штефан «Механізм доказування у цивільному судочинстві» (2020). Також важливий доробком у теорії доказування цивільного процесуального права є дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: Т. В. Цюри «Суб'єкти доказування та оцінки доказів у цивільному процесі України» (2004), О. М. Лазька «Засоби доказування у цивільному процесі» (2013), Д. В. Шкребця «Стадії процесу доказування» (2014), Р. В. Тертишнікова «Докази та доказування у цивільному судочинстві України» (2015), Н. Б. Фартушка «Тягар доказування в цивільному судочинстві: порівняльно-правове дослідження» (2016).

У наведених працях розглядається як елемент доказування подання доказів переважно учасниками справи, іноді – іншими учасниками цивільного процесу. Однак не розглядається подання доказів іншими особами, які згідно з чинним законодавством прямо не віднесені до учасників судового процесу. Часто такий підхід обумовлено тим, що науковці не відносять до подання доказів низку процесуальних дій інших, крім учасників справи, осіб із фактичного передання доказів суду, який розглядає справу.

Мета та завдання дослідження. Метою цього дослідження є виявлення та систематизація суб'єктів подання доказів у цивільному судочинстві з визначенням їх процесуального статусу. Для досягнення такої мети слід вирішити низку завдань:

– встановити перелік процесуальних дій, які полягають у фактичній передачі доказів суду та за своїм змістом є поданням доказів;

– встановити коло осіб, які можуть здійснювати подання доказів у цивільному судочинстві;

– визначити процесуальний статус осіб, які можуть здійснювати подання доказів у цивільному судочинстві.

Виклад основного матеріалу (методи, результати, обговорення).

Цивільні процесуальні правовідносини з приводу доказування регулюються, перш за все, Главою 5 «Докази та доказування» Розділу 1 «Загальні положення» ЦПК України. Статтею 81 цієї Глави закріплено обов'язок доказування та подання доказів. Згідно з нею кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Відповідно до визначення поняття доказування у цивільному процесі, сформульованого О. О. Грабовською, це пізнавально-практична діяльність учасників справи, яка, зокрема, зумовлена юридичною заінтересованістю та спрямована на переконання суду в тому, що факти та обставини, якими обґрунтовано вимоги чи заперечення, підтверджують заявлені вимоги. Тому до суб'єктів доказування дослідниця відносить учасників справи, що зумовлено їх юридичною заінтересованістю і характером цивільних процесуальних правовідносин [4, с. 25].

Доказування як процесуальну діяльність в науці цивільного процесуального права прийнято поділяти на певні частини, кожна з яких має свою проміжну мету. Так, Т. В. Цюра дійшла висновку про необхідність виокремлювати у процесу доказування такі стадії: 1) формування предмету доказування; 2) збирання доказів; 3) процедура їх надання; 4) аналіз доказів (на предмет їх належності, допустимості, достатності, значимості) [8, с. 108–109].

На думку В. Д. Андрійця слід виокремлювати чотири етапи процесу доказування: визначення предмету доказування, зібрання доказів; дослідження доказів; оцінка доказів [1, с. 245].

А. С. Штефан визначила три стадії процесу доказування та особливості функціонування механізму доказування на кожній з них:

1) залучення доказів у справу, в рамках чого дія механізму доказування спрямовується на одержання доказів, необхідних для встановлення обставин справи, не звільнених від доказування. Це відбувається шляхом подання доказів учасниками справи, витребування і забезпечення доказів, призначення судом експертизи, одержання доказів, зібраних іншим судом на підставі судового доручення щодо збирання доказів;

2) дослідження доказів. На цій стадії здійснюється з'ясування інформації, яку містять засоби доказування, в контексті заявлених вимог і заперечень учасників справи або інших обставин, що мають значення для справи, шляхом безпосереднього, всебічного, повного й об'єктивного дослідження доказів;

3) оцінка доказів. На цій стадії механізм доказування функціонує в рамках процесуальної діяльності суду, котра має своїм призначенням підведення підсумку щодо всього доказового матеріалу у співвідношенні кожної обставини, яка має значення для справи, із поданими та дослідженими щодо неї доказами. На цій стадії здійснюється формування остаточних висновків про те, які докази можуть бути покладені в основу судового рішення [9, с. 6–7].

Отже, в теорії цивільного процесу зміст стадій (етапів) доказування, які виділяються різними авторами, загалом збігається. Найбільше дискусій викликає питання віднесення до доказування етапу оцінки доказів. Дослідники, які розглядають доказування як складову доведення обставин справи суду, виключають з доказування стадію оцінки доказів як таку, єдиним суб'єктом якої є суд. Якщо ж доказування розглядається як процес встановлення обставин справи, то етап оцінки доказів судом до нього включається і суд відносять до кола суб'єктів доказування. Отже, у зв'язку з тим, що суд є єдиним учасником стадії оцінки доказів, важливо з'ясувати коло осіб, які є суб'єктами доказування на етапах (стадіях), які передують оцінці доказів.

В. Д. Андрійцьо обґрунтував такий критерій формування належного складу осіб, які беруть участь у доказуванні: нормативно передбачена можливість прийняття юридично значимих рішень, пов'язаних із впливом на предмет і межі доказування, наданням, дослідженням і оцінкою доказів, а також обов'язковість участі на всіх етапах доказування і обов'язковість здійснення фіксації результатів доказування [11, с. 13].

Основними суб'єктами етапу формування предмету доказування Т. В. Цюра називає сторони та їх процесуальних представників. Водночас, вона відносить до осіб, які впливають на визначення предмета доказування, також і суд на підставі його повноважень щодо визначення фактів, які необхідно встановити для вирішення спору і які з них визначаються кожною стороною та які підлягають доказуванню [8, с. 94].

Досліджуючи суб'єктний склад доказування, В. Д. Андрійцьо зауважує, що першочерговим суб'єктом, який визначає факти предмету доказування, є саме позивач, оскільки він при подачі позовної заяви повинен вказати на обставини, якими він обгрунтовує свої позовні вимоги. Далі до цього процесу приєднується відповідач, який може подати заперечення. До процесу визначення предмету доказування також приєднується суд в особі судді [1, с. 253].

На погляд Т. В. Цюри, збирання доказів включає процесуальні заходи, що можуть вчинятися суб'єктами доказування та які можна поділити на види залежно від статусу суб'єкта доказування: загальні – заходи, які можуть вчинятися особисто сторонами, третіми особами, заявниками; спеціальні – заходи, які вчиняються лише посадовими особами, що наділені владними повноваженнями у витребуванні і забезпечення доказів. До стадії збирання доказів відносить низку процесуальних заходів, які можуть вчинятися або учасниками справи, або судом: виявлення доказів, фіксація доказів, витребування доказів, забезпечення доказів [8, с. 95–96]. Таким чином Т. В. Цюра до суб'єктів доказування на етапі збирання доказів включає учасників справи та суд.

В. Д. Андрійцьо, визначаючи зміст процесуальних дій, які вчиняються на етапі збирання доказів, умовно за значенням та процесуальними наслідками розділяє їх на: 1) безпосередні дії, за результатом яких цивільна справи буде поповнена доказами; 2) забезпечувальні дії, які пов'язані із процедурою збирання доказів та спрямовані на вирішення загальних і спеціальних питань. При цьому науковець зауважує, що процесуальні дії першої групи важливі тому, що на підставі узагальнення можна чітко визначити конкретні способи, якими цивільна справа буде поповнюватися доказами. До способів збирання судових доказів В. Д. Андрійцьо відносить подання доказів; з'явлення сторін, третіх осіб та їхніх представників у судове засідання для їх допиту в якості свідків; виклик свідка; призначення експертизи [11, с. 271, 273–174]. Таким чином, до суб'єктів доказування на етапі збирання доказів дослідник відно-

сить як учасників справи, так і суд. При цьому суд відіграє переважно роль процесуального забезпечення ініціативи учасників справи по збиранню доказів.

До змісту етапу збирання доказів на стадії підготовчого провадження А. С. Штефан включає подання учасниками справи доказів, вирішення судом питання про витребування і забезпечення доказів, огляд доказів за місцем їх знаходження, виклик свідків, призначення експертизи [9, с. 113–114]. Отже, і суб'єктами доказування на етапі збирання доказів є учасники справи та суд.

Наступною стадією доказування, як визнається широким колом вчених – процесуалістів, є стадія дослідження доказів.

Дослідження всіх судових доказів по цивільній справі, які були залучені на стадії порушення та стадії провадження у справі до судового розгляду, зауважує В. Д. Андрійцьо, відбувається на стадії судового розгляду, тобто центральній стадії цивільного процесу. Тут як суд, так особи, що беруть участь у справі, в судовому засіданні приступають до вилучення доказової інформації [1, с. 293]. Отже, на думку В. Д. Андрійця, суб'єктами дослідження доказів є суд та учасники справи. Водночас слід враховувати, що метою дослідження доказів є сприйняття доказової інформації, яку вони містять, саме судом, а учасники справи, беручи участь у дослідженні доказів, лише сприяють всебічному, повному та об'єктивному дослідженню доказів.

Стадія оцінки доказів, як слушно зауважує А. С. Штефан, завершує процес доказування у цивільному судочинстві і має своїм призначенням остаточних висновків про те, які докази можуть бути покладені в основу судового рішення. На цій стадії механізм доказування функціонує в рамках процесуальної діяльності суду, спрямованої на перевірку кожного доказу на предмет його належності, допустимості й достовірності. Окрім того, суду належить визначити, як співвідносяться усі наявні у справі докази у їх взаємозв' язку та чи є вони достатніми для вирішення справи [9, с. 390]. Отже, єдиним суб'єктом оцінки доказів тут визнається суд, на який і покладено вирішення цивільної справи. Така позиція цілком збігається зі змістом статті 89 ЦПК України, яка передбачає оцінку доказів лише судом.

З викладеного можна зробити висновок, що до суб'єктів доказування в теорії цивільного процесуального права віднесено учасників справи та суд. Однак деякі науковці виключають зі структури доказування етап оцінки доказів та зводять доказування до діяльності учасників справи. Відповідно, з кола суб'єктів доказування виключається суд. Метою цього дослідження є встановлення кола суб'єктів лише однієї складової доказування – подання доказів та визначення співвідношення кола суб'єктів доказування з колом суб'єктів подання доказів.

Проте, для розуміння змісту процесуальних дій з подання доказів слід критично оцінити статтю 76 «Докази» ЦПК України. Згідно з частиною першою цієї статті доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Відповідно до частини другої цієї ж статті такі дані встановлюються засобами доказування: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експерта; 3) показаннями свідків. Отже, частина перша містить визначення доказів як даних, а у пункті першому частини другої до засобів встановлення цих доказів (даних) відносяться докази. Відбувається визначення видового поняття через таке саме родове поняття. Формулювання пункту першого частини другої статті 76 ЦПК України створює, таким чином, хибне враження, що «письмові, речові і електронні» є доказами, а висновок експерта та показання свідка доказами не є. Натомість, письмові, речові та електронні – доказами теж не є. Вони є засобами встановлення даних, які є доказами. Таким чином, письмові, речові та електронні докази, висновок експерта та показання свідка є поняттями одного порядку та відносяться до поняття доказів як видове до родового.

Основу правового регулювання подання доказів у цивільному судочинстві становить стаття 83 «Подання доказів» ЦПК України. Згідно з частиною першою цієї статті сторони та інші учасники справи подають докази у справі безпосередньо суду. Докази подаються сторонами та іншими учасниками справи. У разі посилання учасника справи на невчинення іншим учасником справи певних дій або відсутність певної події суд може зобов'язати

такого учасника справи надати відповідні докази вчинення цих дій або наявності певної події.

Під поданням доказів, як слушно зауважує В. Д. Андрійцьо, розуміють фактичну передачу доказів у розпорядження суду. Оскільки фактична передача можлива лише стосовно письмових та речових доказів, то шляхом подання можна залучити тільки дані види засобів доказування. Подання судових доказів до суду можливе у формі звернення з позовною заявою, заявою про видачу судового наказу, заявою про скасування судового наказу, заявою про підтвердження наявності чи відсутності юридичного факту (окреме провадження), апеляційною скаргою, заявою про приєднання до апеляційної скарги, запереченням на апеляційну скаргу, касаційною скаргою тощо. Крім вищевказаних форм, подання судових доказів може бути здійснене у формі судових доручень по збиранні доказів (де виділяють можливість збирання письмових та речових доказів – ч. 1 ст. 132 ЦПК України), забезпечення доказів (де також виділяють можливість збирання письмових та речових доказів – ч. 2 ст. 133 ЦПК України), тимчасового вилучення доказів, витребування доказів. За межами такого способу, як подання судових доказів, залишаються такі три способи: з'явлення сторін, третіх осіб та їхніх представників у судове засідання для їх допиту як свідків, виклик свідка та призначення експертизи [1, с. 273–274].

У статтях 81, 83 ЦПК України йдеться про подання доказів лише учасниками справи. Примітно, що для позначення фактичного передання доказів суду використовуються терміни «подання/подати» та «надання/надати».

Великий тлумачний словник Української мови слова «подання» та «подати» тлумачить через слово «подавати» – давати, передавати що-небудь комусь, кудись; надсилати, відправляти що-небудь комусь, кудись [3, с. 1006]. Цей же Словник тлумачить слова «надання» та «надати» через слово «надавати» – дати що-небудь у якійсь кількості або у кілька заходів; відправляти, надсилати щось комусь; давати можливість мати щось, користуватися чимось [3, с. 709].

Отже, тлумачення слів «подання» та «надання» в українській мові є доволі близькими. Використання цих слів для позначення різних за змістом правових явищ без чіткого нормативного їх розмежування викликає критику та необхідність у з'ясуванні логіки законодавця.

Можна припустити, що терміном «подання» та «надання» розмежовуються передача доказів суду учасником справи у власних інтересах (подання) та учасниками цивільного процесу в інтересах іншого учасника справи (надання)., або ж йдеться про «подання» доказів, які існують незалежно від процесуальної діяльності з вирішення спору, а «надання» - до доказів, які виникають у зв'язку з провадженням у справі. Для перевірки такої гіпотези необхідно дослідити правове регулювання доказування на предмет використання термінів «подання» та «надання» стосовно доказів.

Термін «подання» застосовується у Главі 5 ЦПК України перш за все до передачі суду доказів учасниками справи. Зокрема, у частині п'ятій статті 81 «Обов'язок доказування і подання доказів» ЦПК України прямо вказано, що докази *подаються* (тут і далі курсив наш – Я. С.) сторонами та іншими учасниками справи. Однак у абзаці третьому частини другої цієї статті вказано, що особа, яка передала в користування земельну ділянку, у справах про невиконання боржником відповідного договору (тобто позивач у таких справах) має *надати* суду докази здійснення нею заходів досудового врегулювання. Слід зауважити, що тут йдеться не про докази по суті спору, а докази застосування заходів врегулювання спору. І надаються такі докази не на підтвердження доводів позовної заяви, а на підтвердження права на звернення до суду.

Термін «*надання*» використовується також у частині четвертій статті 81 ЦПК України, де йдеться про доказування негативних юридичних фактів. Як зауважують О. А. Лупало та С. І. Шимон, негативний юридичний факт – це категорія науки доказового права, він визначає обставину, якої не існує в дійсності. Доказування негативного юридичного факту в цивільному та в адміністративному судочинстві безпосередньо залежить від доказування протилежного йому позитивного юридичного факту. За умови надання зацікавленою стороною

доказів, які доведуть позитивний юридичний факт, негативний юридичний факт вважається спростованим; за умови недоведення зацікавленою стороною позитивного юридичного факту негативний юридичний факт є доведеним [6, с. 354]. Так, згідно з частиною четвертою статті 81 ЦПК України у разі посилання учасника справи на невчинення іншим учасником справи певних дій або відсутність певної події суд може зобов'язати такого іншого учасника справи *надати* відповідні докази вчинення цих дій або наявності певної події. В такому випадку йдеться про те, що доказ по суті справи має передаватися суду стороною на спростування тверджень іншої сторони про існування негативного юридичного факту (відсутність юридичного факту). Такі докази передають до суду в інтересах сторони, яка їх передає, а це спростовує нашу гіпотезу про те, що термін «*надання*» законодавець використовує для позначення дій з передання суду доказів, які не підтверджують вимоги та заперечення особи, яка їх передає.

У статті 83 «Подання доказів» законодавець цілком очікувано використовує переважно термін «*подання* доказів». При цьому мається на увазі передача суду доказів саме учасниками справи і за власною ініціативою у власних інтересах – на підтвердження своїх вимог та заперечень. Термін «*надання*» у статті 83 використовується лише щодо надання доказів одним учасником справи для завчасного ознайомлення з їх змістом іншому учаснику справи.

У статті 84 «Витребування доказів» ЦПК України теж відсутня послідовність використання термінів «*подання*» та «*надання*». Так, у частині першій цієї статті зазначено, що учасник справи має право подати клопотання про витребування доказів у випадку, коли самостійно не може *надати* докази. Хоча у статтях 81 та 83 цього Кодексу йдеться не про *надання* учасниками справи доказів, а про *подання*. Також у частині шостій статті 84 законодавець послуговується ще одним терміном – «*видати*»: «будь-яка особа, у якої знаходиться доказ, повинна його *видати* на вимогу суду. Хоча вже в частині сьомій цієї статті йдеться про неможливість «*подати* доказ» такою особою: «особи, які не мають можливості *подати* доказ, який витребовує суд, або не мають можливості подати такий доказ у встановлені строки, зобов'язані повідомити про це суд». Йдеться про будь яку особу: сторону справи, інших учасників справи, інших учасників судового процесу, або ж особу, яка взагалі не має відношення до відповідних матеріальних чи процесуальних правовідносин.

У науці цивільного процесуального права осіб, які мають докази, але не є учасниками судового процесу, називають особами, які утримують докази [10, с. 72–73; 7, с. 253].

Досліджуючи питання цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, С. С. Бичкова вважає за доцільне поряд із особами, які беруть участь у справах позовного провадження, виокремити самостійну групу суб'єктів цивільних процесуальних відносин (учасників позовного провадження) – осіб, які беруть участь у забезпечення доказів або позову. До таких осіб дослідниця відносить: а) заявника; б) особу, стосовно якої вживаються заходи забезпечення доказів (позову); в) представники заявника та особи, стосовно якої вживаються заходи забезпечення доказу; г) заінтересованих осіб (наприклад, тих, у яких знаходиться майно, щодо якого вживаються відповідні заходи) [2, с. 33]. Серед цих осіб, як бачимо, авторка виділяє окрему категорію: особи, у яких знаходиться майно, яке витребовується як доказ. При цьому вони називаються учасниками цивільних правовідносин або ж учасниками позовного провадження, що ототожнюється. Такий підхід ґрунтується на редакції ЦПК України, чинній на момент здійснення дисертаційного дослідження Бичковою С. С. Так у 2011 році кодекс визначав учасників цивільного процесу, відносячи до них осію, які беруть участь у справі, та інших учасників цивільного процесу. Однак і ця редакція не відносила осіб, в розпорядженні яких є письмові чи речові докази, до учасників цивільного процесу. Водночас, такі особи, безперечно, набувають у зв'язку з витребуванням у них доказів, цивільних прав та обов'язків, що робить їх суб'єктами цивільних процесуальних відносин, на яких судовим рішенням покладено процесуальний обов'язок подати докази. До таких осіб можуть застосовуватися і заходи процесуального примусу. Проте це не дає підстав називати таких осіб учасниками цивільного процесу чи учасниками судового процесу в розумінні Глави 4 Розділу 1 ЦПК України.

Отже, особи, які утримують докази можуть не бути ані сторонами чи іншими учасниками справи. Вони також можуть не бути іншими учасниками судового процесу в розумінні Глави 4 «Учасники судового процесу» Розділу 1 «Загальні положення», але при цьому вони є суб'єктами подання доказів.

Частиною п'ятою статті 84 ЦПК України передбачено, що суд може уповноважити на одержання доказів, які витребовує, заінтересовану сторону. В такому разі суб'єктом подання доказів залишається особа, яка їх утримує. Уповноважена особа тут діє як представник суду, а дії особи, яка утримує доказ, спрямовані саме на передачу доказів суду.

Отже, стосовно передачі суду письмових, електронних, речових доказів учасниками справи, іншими учасниками судового процесу, особами, яких суд зобов'язав подати докази але вони не є учасниками судового процесу, слід застосовувати термін «подання доказів».

Не простежується будь-яка логіка у використанні термінів «*подання*» та «*надання*» і при регулюванні повернення оригіналів доказів. Згідно зі статтею 96 ЦПК України оригінали письмових доказів до набрання судовим рішенням законної сили повертаються судом за клопотанням осіб, які їх *подали*. Натомість стосовно повернення оригіналів електронних доказів, то вони згідно з частиною другою статті 101 ЦПК України повертаються за клопотанням особи, яка *надала* суду оригінал електронного доказу.

При регулюванні процесуальних питань проведення судових експертиз також використовуються два досліджуваних терміни: «*подання*» та «*надання*». Так, згідно зі статтею 106 ЦПК України учасник справи має право *подати* до суду висновок експерта. Натомість однією з умов призначення експертизи судом, передбачених частиною першою статті 103 ЦПК України, є те, що сторонами (стороною) не *надані* відповідні висновки експертів із цих самих питань.

Згідно зі статтею 104 ЦПК України про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, в якій зазначає, зокрема, питання, з яких експерт має *надати* суду висновок. Цей само термін «*надання*» використовується у частині другій статті 108 ЦПК України, відповідно до якої експерти експертної установи надають висновок від свого імені і несуть за нього особисту відповідальність. Тут йдеться про надання висновку як про інтелектуальну діяльність особи, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи. Сам висновок не є доказом, який утворився в процесі матеріальних правовідносин, з яких виник спір. Тому в даному разі експерт створює засіб доказування на підставі наданих йому письмових, речових чи електронних доказів, та передає суду такий засіб доказування.

Дещо іншою є ситуація, коли експертний висновок складено експертом на замовлення учасника справи. Згідно зі статтею 106 ЦПК України учасник справи має право *подати* суду висновок експерта, складений на його замовлення. У такому висновку має бути зазначено, що висновок підготовлено для *подання* до суду. З цих формулювань видно, що учасники справи саме *подають* суду як засіб доказування експертний висновок, виготовлений поза процесуальними відносинами з розгляду конкретної справи. Тобто суб'єктом подання доказу, а саме даних, які містяться у висновку експерта, виготовленому на замовлення учасника справи, є такий учасник справи.

Так само, згідно зі статтею 115 ЦПК України, учасники справи мають право *подати* до суду висновок експерта у галузі права. Хоча регулювання висновку експерта у галузі права міститься у Главі 5 «Докази і доказування» ЦПК України, у статті 116 передбачено, що такий висновок не є доказом. Тому і його подання до суду не є поданням доказів.

Іншим засобом доказування, пов'язаним із особою як носієм доказової інформації, є показання свідка. Цей засіб доказування має кілька передбачених процесуальним законом форм: допит свідка, який не є учасником справи; допит сторін, третіх осіб, їхніх представників як свідків; письмове опитування учасників справи як свідків. Згідно з частиною другою статті 69 ЦПК України свідок зобов'язаний *дати* показання. Відповідно до частини другої статті 93 ЦПК України учасник справи, якому поставлено питання позивачем, зобов'язаний *надати* вичерпну відповідь окремо на кожне питання по суті. Згідно частиною третьою цієї статті відповіді на запитання *подаються* до суду учасником справи у формі заяви свідка. Цілком закономірно в даному разі застосовується термін «*надання*» щодо відповідей на по-

ставлені запитання. Адже йдеться про інтелектуальну діяльність – відтворення даних про обставини справи зі свідомості особи, якій поставлено запитання, у текстуальну форму. Водночас для позначення передачі суду таких даних у формі заяви свідка використовується термін «подання». Визначення поняття «показання свідка» передбачає, що це повідомлення про відомі обставини. Форма такого повідомлення не визначається. Отже, показання свідків можуть мати форму письмової заяви учасника справи, підготовлені у порядку письмового опитування. В такому разі учасник справи, який відповідає на поставлені йому в порядку письмового опитування, є суб'єктом подання доказів.

Статтею 56 ЦПК України передбачено участь у судовому процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. У випадках, встановлених законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах. До таких органів та осіб відносяться, зокрема, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (особисто або його представники) та прокурор. Коли ці органи чи особи звертаються до суду з заявою та/або беруть участь у справі, провадження в якій відкрито за заявою іншої особи, вони мають процесуальні права та обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укладати мирову угоду. Таким чином, органи та особи, які діють в цивільному процесі на захист прав, свобод та інтересів інших осіб, є суб'єктами подання доказів у таких справах як їх учасники.

Згідно з частиною шостою статті 56 ЦПК України органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть бути залучені судом до участі у справі або брати участь у справі за своєю ініціативою для подання висновків на виконання своїх повноважень. Такі висновки містять дані, необхідні для вирішення справи, і за висновком Верховного Суду відносяться до письмових доказів. Так, у пункті 41 постанови Верховного Суду від 18.02.2026 у справі № 757/33649/24-ц вказано, що Верховний Суд зробив висновок, що думка дитини може бути висловлена, зокрема, у письмових доказах (висновках органів опіки і піклування, спеціалістів тощо) [5]. Отже, органи державної влади та місцевого самоврядування є суб'єктами подання письмових доказів, а саме висновків, зроблених на виконання ними своїх повноважень. При цьому вони визнаються учасниками справи. Поєднання процесуальної участі у справі з наданням висновку у ній викликає критику у науці цивільного процесуального права, але не є предметом цього дослідження.

Певні особливості подання доказів передбачені для розгляду справ окремого провадження. Згідно з частиною третьою статті 42 ЦПК України у справах окремого провадження учасниками справи є заявники, інші заінтересовані особи. Заявник та заінтересовані особи у справах окремого провадження мають права та обов'язки сторін, крім випадків, передбачених у розділі IV «Окреме провадження» цього Кодексу.

Для прикладу, відповідно до частини першої статті 312 ЦПК України суддя під час підготовки справи про усиновлення дитини до розгляду вирішує питання про участь у ній як заінтересованих осіб відповідного органу опіки та піклування, а у справах, провадження в яких відкрито за заявами іноземних громадян, – уповноваженого органу виконавчої влади. Участь орган опіки та піклування як заінтересованої особи в таких справах є обов'язковою. При цьому орган опіки і піклування повинен *подати* до суду висновок про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини. У справах про видачу обмежувального припису згідно зі статтею 350-1 ЦПК України заінтересованою особою є особа, стосовно якої подано заяву про видачу обмежувального припису. Заінтересованими особами тут також можуть бути інші фізичні особи, прав та інтересів яких стосується заява про видачу обмежувального припису, а також органи державної влади та органи місцевого самоврядування у межах їх компетенції.

В інших категоріях справ окремого провадження також допускається участь заінтересованих осіб, які нарівні з заявником можуть подавати суду докази по суті справи. Таким чином заявники та інші заінтересовані особи є суб'єктом подання доказів у справах окремого провадження.

Висновки (підсумки, перспективи)

Цивільне процесуальне законодавство передбачає широке коло суб'єктів подання доказів. Перш за все – це учасники справи. До учасників справи позовного провадження віднесено позивача, відповідача та третіх осіб. Подання доказів також покладається на органи та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Учасники справи можуть діяти в процесі через своїх представників, які також є суб'єктами подання доказів. Учасники справи та їх представники є суб'єктами подання речових, письмових та електронних доказів, подання висновку експерту та подання показань свідка, оформлених як заява свідка в порядку письмового опитування. У справах окремого провадження суб'єктами подання доказів є заявники та інші заінтересовані особи як учасники справи.

Органи державної влади та місцевого самоврядування є суб'єктами подання письмових доказів – висновків, зроблених на виконання їх повноважень. Для цього вони можуть бути залучені до участі у справі судом або беруть участь у справі для подання висновків за власною ініціативою. Тобто такі органи в даному разі набувають статусу учасника справи.

Суб'єктами подання доказів можуть бути особи, які не є учасниками судового процесу. Це особи, у розпорядженні яких перебувають докази, про витребування яких судом постановлено ухвалу. Вони можуть не бути ані учасниками справи, ані іншими особами, зазначеними у Главі 4 «Учасники судового процесу» Розділу 1 «Основні положення» ЦПК України. При цьому вони є учасниками цивільних процесуальних правовідносин.

Особи, які утримують у себе докази, не є суб'єктами доказування. Таким чином коло суб'єктів подання доказів виходить за коло суб'єктів доказування. Якщо визнати суд суб'єктом доказування, як це роблять окремі автори, то коло суб'єктів доказування частково збігається з колом суб'єктів подання доказів. До першого не входять особи, яку утримують докази, а до другого – суд.

Посилання:

1. Андрійцьо В. Д. Теоретичні засади доказування в цивільному судочинстві України. : д.ю.н. : спец.. 12.00.03 - Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 488 с.

2. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: д.ю.н. : спец.. 12.00.03 - Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право: Національна академія внутрішніх справ, 2011. 519 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

4. Грабовська О. О. Теоретико-правові проблеми доказування у цивільному процесі України: Доктор юридичних наук : спец.. 12.00.03 - Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 523 с.

5. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 18.02.2026 у справі № 757/33649/24-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134423638.

6. Шимон С.І., Лупало О.А. Негативні юридичні факти як предмет доказування в адміністративному й цивільному судочинстві. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2024. Випуск 82: частина 1. С. 348–354. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.55

7. Фурса С. Я., Цюра Т. В. Докази і доказування у цивільному процесі: науково-практ. посібник / С. Я. Фурса, Т. В. Цюра. К. : Видавець С. Я . Фурса, КНТ, 2005. 256 с.

8. Цюра Т. В. Суб'єкти доказування та оцінки доказів у цивільному процесі : к.ю.н. : спец.. 12.00.03 - Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право : Інститут держави і права ім.В. М. Корецького. 213 с.

9. Штефан А. С. Механізм доказування у цивільному судочинстві. : Доктор юридичних наук : спец.. 12.00.03 - Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії

правових наук України. 470 с.
10. Штефан М. Й. Цивільний процес : Підручник. К.: Ін Юре, 1997. 595 с.

Статтю було подано	05.03.2026	The article was submitted
Статтю було доопрацьовано	08.05.2026	The article has been revised
Статтю було прийнято	12.05.2026	The article was accepted